

ЗНАРЯДДЯ ТА ЗАСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ОBOB'ЯЗKOBІ OЗНАКИ OБ'ЄKTIВНОЇ CTOPOНИ CKЛAДУ ЗЛОЧИНУ

INSTRUMENTS AND FACILITIES OF COMMITTING A CRIME AS A OBLIGATORY SIGN OF THE OBJECTIVE SIDE OF CORPUS DELICT

Тельпіс М.В.,

*здобувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті здійснюється дослідження знарядь та засобів вчинення злочину як обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину. Проаналізовано окремі диспозиції кримінально-правових норм, в яких знаряддя та засоби включені законодавцем як обов'язкові ознаки. У зв'язку з цим встановлено їх кримінально-правове значення.

Ключові слова: склад злочину, елементи складу злочину, ознаки об'єктивної сторони складу злочину, знаряддя вчинення злочину, засоби вчинення злочину.

В статье исследуются орудия и средства совершения преступления как обязательные признаки объективной стороны состава преступления. Проанализированы отдельные диспозиции уголовно-правовых норм, в которых орудия и средства совершения преступления включены законодателем в качестве обязательных. На основании изложенного определено уголовно-правовое значение указанных признаков.

Ключевые слова: признаки объективной стороны состава преступления, орудия совершения преступления, средства совершения преступления.

The article studies the tools and means of committing a crime as obligatory features of the objective aspect of the corpus delicti. The separate disposition of criminal and law norms were analyzed in which tools and means are included by the legislator as obligatory features. In this regard, their criminal and law importance was established.

Key words: corpus delicti, elements of the corpus delicti, signs of the objective side of the corpus delicti, tools for committing a crime, means of the committing a crime.

У доктрині кримінального права традиційною є позиція щодо необхідності вживання у кримінальному законі чітко визначених, зрозумілих, однозначних термінів. Порушення цієї вимоги може негативно впливати на застосування кримінально-правових норм та інститутів. Враховуючи зазначене у науковій літературі вчені з метою удосконалення кримінального законодавства наголошують на необхідності зміни (уточненні) деяких диспозицій статей Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України), в яких обов'язковими ознаками є знаряддя злочину та/або засоби злочину.

У кримінально-правовій науці знаряддям і засобам вчинення злочину присвячується увага в межах вчення про склад злочину, а саме у дослідженні об'єктивної сторони складу злочину, оскільки вони традиційно визнаються факультативними ознаками вказаного елемента складу злочину. Аналізуючи статті Особливої частини КК України, можна констатувати, що законодавець надає важливе кримінально-правове значення знаряддям та засобам вчинення злочину. Це аргументується тим, що знаряддя та/або засоби вчинення злочину можуть бути: а) обов'язковими (конститутивними) ознаками основного складу, б) обов'язковими (конститутивними) ознаками кваліфікованого складу (особливо кваліфікованого складу). Саме тому метою статті є аналіз знарядь та засобів вчинення злочину у разі їх регламентації як обов'язкових (конститутивних) ознак основного складу злочину.

Вважаємо актуальним і доцільним як із теоретичної, так і з практичної точок зору дослідження окре-

мих диспозицій статей Особливої частини КК України, в яких знаряддя та/або засоби вчинення злочину законодавчо передбачені як обов'язкові ознаки відповідних складів злочинів. Наявні кримінально-правові наукові роботи постануть відправним та необхідним підґрунтям (базою) для встановлення закономірностей розвитку наукового розуміння знарядь та засобів вчинення злочину з метою подальшого вдосконалення кримінально-правового законодавства в частині проблеми, що буде піддана дослідженню.

У кримінально-правовій науці ґрунтовному теоретичному аналізу знарядь та засобів вчинення злочину присвячені дисертації В.І. Гурова [1], О.С. Денисової [1], В.І. Сахарова [3]. Окремі питання знарядь та засобів вчинення злочину досліджені в наукових роботах, що присвячені окремим складам злочину, приміром бандитизму [4], терористичному акту [5] тощо. Разом із тим і нині низка питань залишаються не вирішеними і водночас принципово важливими як для науки кримінального права, так і практики застосування КК України. Крім цього, варто зазначити, що з інтенсивним розвитком науки і техніки збільшується й різноманіття знарядь і засобів вчинення злочину, що потребує відповідного наукового переосмислення і відповідних пропозицій щодо вдосконалення відповідних законодавчих кримінально-правових приписів.

Досліджуючи історію розвитку кримінального законодавства з окресленої проблематики, вчений-криміналіст В.І. Сахаров констатує, що вже у давніх правових пам'ятках при побудові кримінально-правової заборони знаряддя та засоби вчинення зло-

чину були передбачені як обов'язкові ознаки основного складу і як кваліфікуючі ознаки. Таким чином, науковець стверджує, що знаряддя та засоби завжди були важливими кримінально-правовими характеристиками злочину і використовувалися з метою конструювання кримінально-правових норм в різних правових системах. Юридична природа та соціальна зумовленість знарядь та засобів вчинення злочину породжені їх основною властивістю – впливати на характер та ступінь суспільно небезпечного діяння [3, с. 9–10]. І.М. Даньшин зазначає, що у разі, коли знаряддя вчинення злочину істотно впливають на характер і ступінь суспільної небезпечності діяння або особи, що його вчинила, законодавець вказує на них у нормі Особливої частини КК України як на обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину [6, с. 59].

Варто зауважити, що знаряддя та засоби вчинення злочину існують не самі по собі, а перебувають у взаємозв'язку з іншими елементами та ознаками складу злочину. Так, В.Б. Малінін і О.Ф. Парфьонов зазначають, що шкода охоронюваному кримінальним законом об'єкту може бути спричинена не будь-якими, а лише відповідними засобами та знаряддями, характер яких визначається властивостями об'єкта. Необхідно зауважити, що засоби та знаряддя вчинення злочину впливають не безпосередньо на суспільні відносини, а на їх матеріальне вираження (предмети) або на людину як носія цих відносин [7, с. 238]. А.А. Музика і Є.В. Лашук стверджують, що існування знарядь залежить від наявності у складі злочину предмета або потерпілого від злочину – без предмета посягання або потерпілого від злочину немає і знарядь його вчинення. І навпаки, існування предмета злочину не залежить від наявності у складі конкретного злочину тих чи інших знарядь, а також засобів вчинення злочину [8, с. 151–152]. М.І. Панов вважає, що в предметах матеріального світу, що виступають як засоби вчинення злочину, міститься відповідна програма (спосіб) можливих дій, що можуть бути здійснені шляхом використання цих предметів. Так, приміром, вогнепальна зброя передбачає можливість вчинення насильницьких злочинів, тоді як завідомо підроблені документи – різних кримінально-караних обманів тощо. Тобто характер засобів, що використовує особа під час здійснення злочинного посягання загалом визначає (детермінує) характер дії і спосіб його вчинення [9, с. 41–42]. На думку О.С. Денисової, між способом, знаряддями і засобами вчинення злочину є відповідний взаємозв'язок, проте це не дає підставу стверджувати, що знаряддя та засоби є частиною способу вчинення злочину. Місце та обстановка вчинення злочину, мета і мотив та інші обставини вчинення злочину об'єктивно впливають на обрання суб'єктом злочину відповідних знарядь чи засобів [2, с. 9–10]. В.І. Гуров зазначав, що поза злочинною діяльністю будь-який предмет не може визнаватися знаряддям або ж засобом вчинення злочину. Саме суб'єкт злочину наділяє відповідний предмет цією ознакою, коли співвідносить відповідні влас-

тливості предмета з метою і злочинним результатом [1, с. 19–20]. Враховуючи зазначене, слушно буде наукова позиція Я.В. Пруднікова, який вважає, що засоби знаходяться в нерозривному зв'язку і взаємозалежності з усіма елементами та ознаками складу злочину. У цьому, зокрема, виражається вплив засобів як на фактичні (об'єктивні і суб'єктивні) ознаки, так і на соціальні властивості (суспільну небезпеку) відповідних злочинів, що, зрештою, зумовлює включення їх як обов'язкову ознаку певних складів злочинів та специфіку конструювання цих складів у нормах Особливої частини КК України [10, с. 197].

Не заперечуючи загалом наведені позиції вчених, хотілося б звернути увагу, що деякі вчені використовують поняття «засоби вчинення злочину» як родове щодо поняття «знаряддя вчинення злочину». У кримінально-правовій науці немає єдності думок щодо співвідношення цих понять. На нашу думку, знаряддя та засоби є самостійними кримінально-правовими категоріями, які варто розмежовувати між собою за властивостями, які використовуються з метою досягнення злочинного результату, та характером їх використання. Тобто знаряддя вчинення злочину – це речі матеріального світу, якими може заподіюватись або заподіяна певна шкода. За допомогою знарядь суб'єкт здійснює фізичний, типово руйнівний вплив на матеріальні об'єкти. Засоби вчинення злочину – це різноманітні речовини, предмети та інше: хімічні, фізичні, біологічні властивості яких використовуються суб'єктом із метою створення сприятливих умов у процесі вчинення злочину [11, с. 90].

На підставі аналізу кримінально-правових приписів Особливої частини КК України варто констатувати, що є низка складів злочинів, у диспозиціях яких вказані знаряддя та/або засоби як обов'язкові ознаки основного складу злочину, або вони визнаються такими, оскільки однозначно впливають із змісту диспозиції.

Варто звертати увагу на те, що відповідні предмети в одних випадках бути предметом злочинів, а в інших – засобами або знаряддями вчинення злочину. Приміром, зброя як знаряддя регламентована як обов'язкова ознака складу бандитизму (ч. 1 ст. 257 КК України). Разом із тим у низці статей КК України зброя визнається обов'язковою ознакою як предмет злочину. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 200 КК України контрабандою визнається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнотоксичних, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

У зв'язку з цим погоджуємося із вченими, які зазначають, що у КК України не завжди термінами «знаряддя» та «засоби» позначаються власне знаряддя і засоби вчинення злочину. Наприклад, транспортні засоби (ст. 289 КК України) і наркотичні

засоби (ст. 307 КК України) є предметами відповідних злочинів, а не їх знаряддями або засобами вчинення [8, с. 140].

Тобто вживання в тексті кримінального закону термінів «знаряддя», «засоби» не є підставою для автоматичного визнання їх у значенні знаряддя або засобів як обов'язкових ознак відповідного складу злочину.

Так, одним із видів знарядь вчинення злочину є зброя (ст. 257 КК України, ч. 1 ст. 258 КК України, ч. 1 ст. 294 КК України, ч. 1 ст. 439 КК України тощо). Разом із тим КК України не містить законодавчої дефініції поняття «зброя». За таких обставин зброєю у широкому розумінні можна вважати доволі широке коло предметів. У зв'язку з цим науковці звертають увагу на те, що поняття зброї та визначення її видів потребує врегулювання шляхом прийняття відповідного закону [4, с. 11].

Відповідно до ст. 257 КК України бандитизм полягає в організації озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

В.П. Тихий у науково-практичному коментарі до ст. 257 КК України зазначає, що під зброєю розуміють пристрої, прилади та інші предмети, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої або іншої цілі, тобто зброя у вузькому, власному значенні слова. Зброя може бути вогнепальною, у тому числі гладкоствольною мисливською, холодною, вибуховою тощо. Наприклад, зброя, вражаюча сила якої ґрунтується на використанні електричної енергії, радіоактивних випромінювань, біологічних та хімічних чинниках тощо [12, с. 473]. Я.В. Прудніков вважає, що до зброї як знаряддя вчинення злочину варто вважати належними бойові припаси у вигляді вибухових пристроїв (гранати, міни), які здійснюють при їхньому застосуванні вибуховий ефект, що суттєво підвищує уражаючі властивості, і мають своїм єдиним призначенням ураження людей (не тільки однієї особи, а двох чи більше) – заподіяння шкоди їхньому життю і здоров'ю [13, с. 548]. О.С. Денисова зазначає, що боеприпаси не можуть бути зброєю, проте їхні властивості мають важливе значення для кваліфікації. Боеприпаси самі по собі не належать до знарядь чи засобів вчинення злочину, вони без допомоги ззовні використовуватися не можуть. Їхнє включення до переліку небезпечних предметів зумовлено тим, що вони містять вибухові речовини, що дає підставу вважати їх засобами вчинення злочину [2, с. 130].

А.А. Вознюк і В.В. Арешонков наголошують, що обмежений перелік предметів, які банди можуть використовувати під час нападів, не відповідає сучасним реаліям злочинної діяльності цих злочинних формувань. З огляду на широке розмаїття різновидів зброї, а також інших предметів, які банда може використовувати під час нападів, науковці пропонують доповнити ст. 257 КК України приміткою, в якій визначити, що озброєність банди означає наявність у неї не лише зброї, а й «інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу» [14, с. 21].

В.О. Навроцький зазначає, що для визнання банди озброєною вид зброї не має значення, зважаючи на відсутність обмежень стосовно цього у диспозиції відповідної статті, адже коли законодавець не вважає певні види зброї ознакою відповідного складу злочину, то вказує про це у диспозиції відповідної статті КК України [15, с. 131–132].

Тобто у кримінально-правовій доктрині відсутній єдиний підхід до вирішення питання про те, що вважати зброєю, у зв'язку з цим це може негативно впливати на кваліфікацію та розслідування відповідних злочинів.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» також немає чітких роз'яснень із цього питання. У п. 20 зазначеної Постанови вказано, що у випадках, коли для вирішення питання про належність відповідних предметів до зброї, а також питання про їх придатність до використання за цільовим призначенням потрібні спеціальні знання, у справі необхідно призначати експертизу, яку варто проводити у відповідних експертних установах [16].

Ступінь озброєності банди може бути різною і на кваліфікацію злочину за ст. 257 КК України не впливає. Разом із тим чим більший ступінь озброєності, тим небезпечнішим стає відповідний злочин (злочини). Так, Жовтневий суд м. Харкова визнав винною Особа 3 у скоєнні злочинів передбачених: ст. 257 КК України, а саме участь в озброєній банді або вчиненому нею нападі; ч. 3 ст. 146 КК України, а саме незаконне позбавлення волі, викрадення людини, яке вчинене стосовно двох чи більше осіб, із застосуванням вогнепальної зброї, здійснюване протягом тривалого часу, вчиненого організованою групою, що спричинило настання тяжких наслідків; ч. 4 ст. 187 КК України, а саме напад із метою заволодіння чужим майном, поєднаним із застосуванням насильства небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбій), вчиненого особою, яка раніше вчинила розбій, вчинений організованою групою; ч. 3 ст. 289 КК України, а саме незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене повторно, поєднано з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, вчинене організованою групою, що завдало велику матеріальну шкоду; ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 357 КК України, а саме незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом, вчинене організованою групою; ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 263 КК України, а саме незаконне носіння, зберігання, придбання вогнепальної зброї, бойових припасів без передбаченого законом дозволу, вчинене організованою групою. Особа 3 наприкінці жовтня 2014 р., знаходячись у Луганській області, будучи добровольцем військової частини, став учасником озброєної банди, до складу якої входили інші п'ять учасників. Особа 3, діючи у складі організованої групи й озброєної банди, разом з іншими її членами маючи умисел, направлений на незаконне носіння, зберігання, придбання вогнепальної зброї, бойових

припасів без передбаченого законом дозволу, будучи військовослужбовцями і добровольцями, отримали у військовій частині вогнепальну зброю, а саме: пістолет Макарова № Номер 18 та автомат Калашникова № Номер 19, а також придбали у нестановленого слідством джерела, вогнепальну зброю, бойові припаси – автомат Калашникова № Номер 20, ручний протитанковий гранатомет РПГ-7 та боезаряди до нього; патрони калібру 5,45 мм; патрони калібру 7,62 мм; патрони калібру 9 мм; бойові ручні гранати РГД-5 та Ф-1 із підривачами до них [17]. Для кримінально-правової кваліфікації діяння кількісний аспект озброєності, як й існування наявності різних знарядь та засобів, не має значення. Разом із тим можна припустити думку, що саме наявність значної озброєності сприяла вчиненню низки вказаних злочинів.

Варто також звернути увагу на те, що суд додатково кваліфікує дії винного за ч. 1 ст. 263 КК України. З цього приводу О.О. Книженко вважає, що з урахуванням сучасних реалій життя, передусім, наявності законних підстав для володіння не тільки гладкоствольною мисливською, а й нарізною зброєю, а також нагородною вогнепальною зброєю, треба оцінювати як сукупність злочинів організацію озброєної банди. Такі дії варто кваліфікувати за ст. 257 та ст. 263 чи ст. 263-1 КК України відповідно. В іншому разі отримують однакову кримінально-правову оцінку дії членів банди, які, вживаючи заходи для приховування злочинної діяльності, одержують дозвіл на законних підставах володіти зброєю, та тих, які ігнорують це. Проте різна суспільна небезпечність вказаних дій є очевидною, як і те, що озброєність як ознака банди може охоплювати собою як випадки правомірного володіння нею, так і навпаки [18, с. 73].

Іншим прикладом передбачення в диспозиції статті Особливої частини КК України зброї як обов'язкової ознаки складу злочину є терористичний акт (ч. 1 ст. 258 КК України). Терористичний акт є одним із найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки. Він створює загальну небезпеку, може заподіювати або заподіює значну чи тяжку шкоду життю і здоров'ю ні в чому не винних людей, власності, довкіллю, нормальному функціонуванню органів влади, підприємств, установ чи організацій характеризується застосуванням зброї, жорстокістю, насильством, здатний дестабілізувати соціально-політичну обстановку в суспільстві чи окремих регіонах, дезорганізувати роботу органів влади, викликати у населення: шок, почуття напруги, незахищеності і громадського неспокою, тривоги і занепокоєння, посіяти страх і безпорадність тощо [12, с. 477]. Незважаючи на досить незначну частку в загальному масиві суспільно небезпечних діянь, величезна потенційна небезпека тероризму зумовлена тим, що, наприклад, навіть один терористичний акт може завдати відчутної шкоди нашій країні у будь-якій сфері життєдіяльності – від економічної до екологічної. До 2014 р. статистичні дані свідчили, що для нашої держави терористична діяльність не була типовою [5, с. 6]. Так, відсутність досвіду з розслідування такої категорії злочинів породжує низку запитань, зокрема:

чи треба ставити особі у провину сукупність злочинів у разі вчинення терористичного акту, оскільки він поєднується із використанням зброї, бойових припасів чи вибухових речовин [18, с. 70].

Так, відповідно до Вироку Ковпаківського районного суду м. Суми Особа 1 визнана винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 258 КК України, тобто готування до вчинення терористичного акту, а також за ч. 1 ст. 263 КК України, тобто незаконне придбання, носіння та зберігання без передбаченого законом дозволу бойових припасів за наступних обставин. Особа 1, постійно проживаючи у м. Суми, будучи колишнім співробітником органів внутрішніх справ України, який у 1987–1996 рр. проходив службу в Управлінні оперативного супроводження УМВС України в Сумській області, маючи відповідні професійні навички та досвід здійснення зовнішнього спостереження, була радикально налаштованою особою, що негативно ставиться до громадської організації «Правий сектор» та до чинної державної влади в Україні. Особа 1 мала умисел здійснити вибух, який мав мати характер терористичного акту, а саме: шляхом підриву, подальшого загоряння та пожежі повністю знищити обраний для вибуху об'єкт, а саме автомобіль представника організації «Правий сектор», заподіяти вказаній особі як його власнику значну майнову шкоду, порушити громадську безпеку в м. Суми та Сумській області, залякати місцеве населення та патріотично налаштованих громадян, дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в регіоні та державі. Також це діяння мало через повідомлення у засобах масової інформації привернути увагу громадськості до поглядів радикально налаштованих осіб, які протидіють проукраїнським поглядам у суспільстві. Однак умисел Особа 1, націлений на вчинення злочину, не був доведений до кінця з причин, які не залежали від його волі та бажання, оскільки приховані ним під уламком тротуарної плитки на присадибній земельній ділянці домоволодіння за місцем його проживання знаряддя вчинення запланованого терористичного акту, а саме корпус бойової гранати «РГД-5», запал «УЗРГМ-2» до неї, а також корпус бойової гранати «Ф-1» та запал «УЗРГМ» до неї, під час проведення обшуку за місцем його проживання були виявлені та вилучені слідчим, а сама Особа 1 затримана [19].

У такому разі дії кваліфіковані за сукупністю злочинів, що визнається правильним із позиції застосування кримінального закону. Однак О.О. Книженко, досліджуючи низку таких вироків, звертає увагу на відсутність посилянь на ст. 263 чи ст. 263-1 КК України відповідно. Тобто без сукупності злочинів, із посиленням тільки на ст. 258 КК України суди, описуючи ознаки вчиненого, окремо не аналізують дії, що пов'язані з поводженням зі зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. Тобто суду не важливо, на законних чи незаконних підставах особа володіє такими речами [18, с. 72]. Загальновідомо, що кримінально-правова кваліфікація є основоположною, фундаментальною, центральною, стрижневою частиною, ядром застосування кримінального

закону в слідчій та судовій практиці. Так, вчена О.В. Ус наголошує, що у науці кримінального права та слідчо-судовій практиці питанню кваліфікації злочину надається велике значення, оскільки правильна юридична оцінка вчиненого особою діяння є необхідною умовою досягнення законності під час відправлення правосуддя у зв'язку з проведенням кримінального провадження. Помилка у кваліфікації може потягти за собою необґрунтоване засудження особи, чи необґрунтоване її виправдання, чи застосування до винного норми КК, яка не містить всіх кримінально-правових ознак вчиненого діяння [20, с. 11].

Засоби вчинення злочину також мають важливе кримінально-правове значення, в тому числі для кваліфікації відповідних злочинів. Так, засоби вчинення злочину передбачені в низці диспозицій статей Особливої частини КК України як обов'язкові ознаки, приміром: у ч. 1 ст. 239 КК України (Забруднення або псування земель) – це речовини, відходи чи інші матеріали, шкідливі для життя, здоров'я людей або довкілля; ч. 1 ст. 241 КК України (Забруднення атмосферного повітря) – це шкідливі для життя, здоров'я людей або для довкілля речовини, відходи або інші матеріали промислового чи іншого виробництва; у ч. 1 ст. 243 КК України (Забруднення моря) – це матеріали чи речовини, шкідливі для життя чи здоров'я людей, або відходи.

Варто звернути увагу, що засоби вчинення злочину можуть бути ознакою, що визначають спеціальний характер кримінально-правової норми. Так, прикладом конкуренції адміністративно-правової та кримінально-правової норм як загальної і спеціальної, де кримінально-правова норма є спеціальною, є ч. 1 ст. 591 КУпАП України (Порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення) і ч. 1 ст. 243 КК України (Забруднення моря). Ознакою, що визначає спеціальний характер кримінально-правової норми, є саме засоби вчинення злочину – матеріали чи речовини, шкідливі для життя чи здоров'я людей, відходи [21, с. 195].

Крім цього, законодавець до засобів вчинення злочину вважає належним документ. Так, підроблені документи можуть бути засобами вчинення шахрайства (ст. 190 КК України), привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України), шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) та багатьох інших злочинів. О.С. Денисова вважає, що документ визнається засобом вчинення злочину, оскільки вплив на охоронювані законом суспільні відносини здійснює інформація, що вказана

в документі. Використовуючи недостовірну інформацію, що передбачена на відповідному матеріальному носії, злочинець досягає своїх цілей [2, с. 140–141].

У проведеному дослідженні були проаналізовані знаряддя та засоби лише у разі їх передбачення законодавцем як обов'язкових (конститутивних) ознак основного складу злочину. Варто зазначити, що у низці статей Особливої частини КК України знаряддя та засоби регламентовані як обов'язкові ознаки кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів злочинів. Приміром, однією з кваліфікованих ознак незаконного позбавлення волі або викрадення людини є вчинення такого діяння із застосуванням зброї (ч. 2 ст. 146 КК України).

Проведене дослідження дає підставу для наведених нижче висновків:

Традиційно у доктрині кримінального права поняття знарядь та засобів вчинення злочину досліджуються в межах об'єктивної сторони складу злочину. Вагоме значення для дослідження знарядь та засобів вчинення злочину відіграє розвиток наукової думки щодо інших елементів і ознак складу злочину. Оскільки знаряддя та засоби вчинення злочину в об'єктивній дійсності існують не самі по собі, а перебувають у взаємозв'язку з іншими елементами та ознаками складу злочину.

Специфіка деяких знарядь і засобів вчинення злочину дає підставу стверджувати, що вони можуть значно підвищувати ступінь суспільної небезпеки діяння загалом. У зв'язку з цим законодавець враховує підвищену суспільну небезпечність окремих видів знарядь та засобів вчинення злочину у процесі конструювання кримінально-правових норм.

Аналізуючи кримінально-правові приписи Особливої частини КК України, варто констатувати, що законодавець надає важливе кримінально-правове значення знаряддям та засобам злочину. Це підтверджується тим, що знаряддя та/або засоби злочину можуть бути: а) обов'язковими (конститутивними) ознаками основного складу, б) обов'язковими ознаками кваліфікованого складу (особливо кваліфікованого складу). У цих випадках вони підлягають обов'язковому з'ясуванню, оскільки впливають на кримінально-правову кваліфікацію відповідного злочину.

Як свідчить історія кримінального законодавства, зміни в регламентації різних знарядь та засобів є постійним процесом, що пояснюється розвитком суспільства загалом. Це означає, що очевидним у подальшому є виникнення новітніх знарядь та засобів вчинення злочину, уточнення або зникнення наявних і внесення на підставі цього відповідних змін до кримінального закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуров В.И. Орудия и средства совершения преступления в советском уголовном праве: дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1983. 182 с.
2. Денисова А.С. Уголовно-правовое значение орудий и средств совершения преступления: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2005. 202 с.
3. Сахаров В.И. Средства и орудия совершения преступления и их уголовно-правовое значение: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1999. 21 с.
4. Радіонов І.І. Кримінальна відповідальність за бандитизм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 18 с.

5. Шамара О.В. Відповідальність за здійснення терористичної діяльності за кримінальним законодавством України. Київ, 2014. 280 с.
6. Даньшин І.М. Поняття і правове значення знарядь учинення злочину. Радянське право. 1982. № 8. С. 58–60.
7. Малинин В.Б., Парфенов А.Ф. Объективная сторона преступления. Санкт-Петербург, 2004. 301 с.
8. Музика А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання. Київ, 2011. 192 с.
9. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харків, 1982. 161 с.
10. Прудников Я.В. Поняття та види засобів вчинення злочину. Проблеми законності : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. Вип. 142. С. 189–199.
11. Тельпіс М.В. Знаряддя та засоби вчинення злочину: поняття та значення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 88–90.
12. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Особлива частина. Харків, 2013. Т. 2. 1040 с.
13. Прудников Я.В. Зброя, інші предмети, що використовуються в якості зброї, як знаряддя вчинення злочину. Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. 552 с.
14. Вознюк А.А., Арешонков В.В. Озброєність банди: кримінально-правові та криміналістичні проблеми. Криміналістичний вісник. 2013. № 1. С. 15–22.
15. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. Київ, 2000. 771 с.
16. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.
17. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 13 грудня 2017 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70945470>.
18. Книженко О.О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. Вісник академії прокуратури України. 2017. № 1 (47). С. 70–74.
19. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 15 лютого 2016 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55748107>.
20. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації. Харків, 2018. 368 с.
21. Броч Л.П. Теорія розмежування складів злочинів. Львів, 2013. 712 с.